

אבות בגירושין

אתי פורמן, עו"ס, פק"ס לסדרי דין, מ.א. דרום השרון
ליאורה רכס, עו"ס, מרכזת פק"ס לסדרי דין, מ.א. דרום השרון
המאמר נכתב במסגרת התוכנית "חוכמת המעשה" מחזור יט' מ.א. דרום השרון 2010
בבית הספר המרכזי להכשרת עובדים לשירותי הרווחה
מנחה: אריאלה שטורם מרכזת: ענת הראל

מבוא

חוק הכשרות המשפטית והאפוטרופסות בסעיף 25, הידוע בשם "חזקת הגיל הרך", קובע כי באין הסכמה בין הורים החיים בנפרד ולא מתגרשים, ההחזקה בפועל של קטינים עד גיל 6, תהא ביד אמם, גם אם טובת הקטין מצביעה על החלטה אחרת. בתפקידנו כפקידות סעד לסדרי דין אנחנו עדות וערות לשינוי שעוברים גברים רבים ביחס לתפיסת תפקידם כאבות ולחוסר האונים שלהם מול החוק הקובע את "חזקת הגיל הרך".

חזקת הגיל הרך היא שריד מעולם מסורתי, אשר בוטל ברוב ארצות המערב. היא מבטאת מוסכמות ומבנים משפחתיים וחברתיים של עולם מסורתי זה, ולכן גם מנציחה ומחזקת אותם. במובן זה היא כולאת נשים – וגברים – בסטריאוטיפים שאינם מאפשרים חלוקה מחודשת של תפקידי המגדר במשפחה ובחברה בכלל. זאת ועוד:

בפועל, במציאות, ישנם אבות המטפלים בילדיהם הרכים ממש כמו האמהות ואף טוב יותר. עבורם ועבור ילדיהם, חזקת הגיל הרך היא פגיעה קשה ברווחה, בשמחת החיים, באיכות החיים. מנגד, חשוב לציין כי ישנם לא מעט מקרים שבהם המאבק על המשמורת נובע ממאבקי כוח, מלחמות על כסף וצורך בשליטה ולא מתוך חשיבה על טובת הילד או רצון אמיתי לקבל משמורת ולחלוק אחריות ממשית.

במאמר זה אנו רוצות להתייחס אך ורק למקרים בהם מדובר בשני הורים מיטיבים, אכפתיים ומסורים לילדיהם ואף למקרים בהם האב הנו דמות מיטיבה ודומיננטית יותר מהאם. בזמן האחרון התמודדנו עם מספר מקרים שהובילו אותנו למחשבות אלה ונראה לנו שזו הזדמנות להעמיק בחשיבה בנושא.

מדינת ישראל
משרד הרווחה והשירותים החברתיים
אגף בכיר למחקר, תכנון והכשרה
ביה"ס המרכזי להכשרת עובדים לשירותי הרווחה
ע"ש השר מיכאל חזני ז"ל

תאור מקרה א

נתאר מקרה בו טיפלו במשותף. מדובר במקרה מורכב, בו שני בני הזוג בקשו לקבל משמורת לאחר שנפרדו:¹

יום שני, 09.00 בבוקר. אנחנו יושבות בחדר (במקרים מורכבים אנו נוהגות לערוך שיחות משותפות של מרכזת פק"ס ושל פק"ס המטפלת במקרה), שני כסאות מוכנים מולנו, עוד רגע ישבו בהם שני אנשים אשר לולא חויבו על פי חוק לבוא אלינו יחד לא היו מוצאים את עצמם בשיחה משותפת בחדר אחד. תהינו בינינו לבין עצמנו מה יביאו איתם היום. מדהים לחשוב כי שני האנשים שרבים וצועקים אצלנו היו פעם נאהבים, חלקו חיים משותפים, ילד משותף וחלומות משותפים, ואיך הלכה האהבה? אנחנו מכירות אותם במקום הכואב, הכועס, הנלחם את מלחמת חייו – המלחמה על הילד. לעיתים נדמה לנו שאנחנו משחזרות סצנה מ"משפט שלמה". אז, כידוע, נכמרו רחמיה של האם האמיתית על בנה והיא זו שהציעה למסור אותו לצרתה, וכך זכתה שהמלך יכיר בה כאם האמיתית. ומה יעשה שופט בן זמננו? מה יעשה כששני ההורים הם הוריו האמיתיים של הילד? האם אמנם הכרח הוא ליטול באלגוריה את החרב ולחצות את הילד בין הוריו? האם הכרח הוא להעמיד בפני ההורים, הילד וביהמ"ש את הבחירה בין הורה אחד לאחר? המלחמה הנמשכת מזיקה לילד אולם אף אחד מההורים אינו מוכן לוותר על זכותו לגדל את הילד ולהיות ההורה המשמורן מתוך אמונה שהוא ההורה הטוב ביותר לילדו. התחושה היא שכל הורה מחזיק בילדו וחושב שסגנון החינוך והקשר שלו עם הילד הם שיבטיחו את טובתו ועתידו.

זו סיטואציה בלתי אפשרית, שבה כל אחד מההורים מושך ומשכנע בכישוריו, ביכולתו ובנכונותו לתת לילד בית חם ויציב. כל אחד מהם אומר "ראוי אני!"... גם אם נכון הדבר ששניהם ראויים, הרי עצם הישארותם במלחמה וחוסר נכונותם לראות את המקום של השני בחיי הילד היא זו שפוגעת בילדם. אנחנו ממתנינות, הם מאחרים כבר בחמש דקות. האם יגיעו? האם אחרי המפגש הטעון והסוער שהיה בשבוע שעבר החליטו או החליט מי מהם לא להגיע? ... נשמעים צעדים במסדרון. האם זה הוא? האם זאת היא?

¹ שמות המטופלים/לקוחות המופיעים במאמר זה בדויים.

מדינת ישראל
משרד הרווחה והשירותים החברתיים
אגף בכיר למחקר, תכנון והכשרה
ביה"ס המרכזי להכשרת עובדים לשירותי הרווחה
ע"ש השר מיכאל חזני ז"ל

"שלום", נשמע קולו של אורי. הוא עומד בפתח הדלת, אוחז בידו את המחשב הנייד איתו הוא מגיע בקביעות לפגישות עמנו.

אורי נסער, "אני חייב להראות לכן משהו... אתן חייבות לראות לפני שרינה מגיעה" .... לא הספקנו להגיב וכבר במיומנות רבה הוא הדליק את המחשב, לחץ על מתג ההפעלה ובמסך מולנו נראתה תמונה. בקשנו ממנו לכבות את המחשב.

נשמעה נקישה בדלת ... זו הייתה רינה.

רינה רואה את אורי בזווית עיניה ומיד מתפרצת עליו ואומרת "שוב החזרת את גיל באיחור, לא אכפת לך משום דבר, אתה עושה רק מה שנוח לך".

רינה מפנה מבטה אלינו וממשיכה "בכל פעם שגיל חוזר הביתה ממנו הוא אומר לי "אימא פויה", הוא בוכה ולא רוצה שאתקרב אליו. זה הכול בגללך, אתה לא מפסיק להסית אותו נגדי. הוא בסך הכול בן 4, תרחם עליו, לא אכפת לך ממנו, אתה רואה רק את עצמך".

אורי מתפרץ לדבריה ופונה אלינו "אם הייתן מסתכלות בתמונות שהבאתי במחשב, הייתן רואות ומבינות ממה אני מציל את הילד".

אנחנו מסתכלות אחת על השנייה, נאנחות בחשאי ומבינות: שוב אותו הסרט, שוב אותו השיר... שואפות אוויר ויודעות, עכשיו הגיע תורנו....

אתי הזכירה את המפגשים שנערכו עם כל אחד מבני הזוג בנפרד. במפגשים אלה עלו דמויות של אנשים חיוביים, מתפקדים בעבודה, בחברה ובמשפחה, אוהבים את ילדם בכל לבם ולכל אחד השקפה חינוכית בה מאמין, שאינה עולה בקנה אחד ברוב המקרים עם הדרך של השני. במקרה המדובר, האב מאמין בחינוך על פיו ההורה נמצא בקשר מתמיד עם התינוק, נושא אותו בזרועותיו, ישן לצדו ולא מאפשר לו לבכות. האם, לעומתו, האמינה כי כבר מגיל צעיר ניתן להקנות הרגלים לשינה ואוכל בזמנים קבועים, על הילד לישון במיטתו וגם אם יבכה הרי שזוהי טובתו למען התפתחותו התקינה.

מי צודק יותר? האם יש כאן שאלה של טוב ורע? האם יושבים מולנו הורה טוב והורה פחות טוב? האם יש כאן שאלה של נכון ולא נכון? או אולי שתי הדרכים הן נכונות וצודקות? או אולי שתי הדרכים הן טובות ובלבד שלא ינוגחו על ידי מי מהצדדים?

במשך חייהם המשותפים, הצליחו בני הזוג לבנות מערכת חינוכית משותפת שיכלה להתגבר על חילוקי הדעות ביניהם ברוב הזמן גם אם לעיתים התגלעו וויכוחים ומריבות, כפי שקורה במשפחות רבות. הפרידה העצימה את חילוקי הדעות ואת הוויכוחים וגרמה לכל אחד מהם להתחפר יותר בעמדתו, למצוא לה צידוקים ולעשות דה לגיטימציה לשני.

מדינת ישראל
משרד הרווחה והשירותים החברתיים
אגף בכיר למחקר, תכנון והכשרה
ביה"ס המרכזי להכשרת עובדים לשירותי הרווחה
ע"ש השר מיכאל חזני ז"ל

זוגות מתגרשים חווים אובדן שלמות המשפחה. עליהם להתמודד עם קבלת העובדה כי בכל מצב, בין אם במשמורת בין אם בסדרי ראייה – "אני לא אהיה עם ילדי כל הזמן ולא אוכל לנשקו בברכת לילה טוב כל לילה". לא פעם הצורך להתחלק בהורות עם ההורה השני מעורר תחושות קשות אף במצבי נישואין, לא כל שכן בהורות בגירושין, שגורמת לפיצול והפרדה מוחלטת ומסלימה את תחושת הפגיעות הקיומית. לכן, לעתים קרובות מתבטאת ההתמודדות הבלתי מתואמת עם רגשות האובדן במאבקי כוח בנושאי המשמורת וסדרי הראייה. מאבקים אלה מקבלים גוון של פיצוי: חלק מהזוגות המתגרשים מפצים עצמם בתחושות חריפות של כישלון התפקיד הזוגי באמצעות האדרת התפקיד ההורי. במצבים אלה נוצרת אווירת תחרות על תפקיד "הורה השנה" באמצעות ביטול התפקיד והמסוגלות ההורית של ההורה שמנגד. מכאן, שפקיד הסעד נמצא במקום שבו קיים עיוות בסיסי בעצם תפקידו. העיוות נוצר מעצם העובדה שעליו במרבית המקרים לאבחן יכולת הורית מועדפת בעוד שאלמלא הגירושין, כל אחד מהם בנפרד היה מסוגל להורות מתגמלת. יתרה מזאת, הורים אלה, בעודם נשואים, מהווים יחד לא פעם אחת, למרות הבדלים אישיותיים וחולשות מול כוחות אצל כל אחד מהם, הורות מסוגלת, בשל הקומפלמנטריות התפקודית. כאשר לפנינו מקרה בו שני ההורים הנם הורים מתגמלים, תינתן המשמורת לאם בהסתמך על "חזקת הגיל הרך". החוק כאן עוזר לנו בהכרעה ומאפשר להיצמד להסדר החברתי הקיים. במקרה בו האב הינו הורה מתאים יותר לתפקיד המשמורן - שם חזקת הגיל הרך מחשקת אותנו. עבר שבוע... יום שני, 9.00 בבוקר... אנחנו יושבות בחדר ומחכות לאורי ורינה... כך מדי שבוע, אורי ורינה מגיעים לפגישות משותפות עמנו. במפגשים עלו חילוקי הדעות, עלה הכאב של אובדן האוטונומיה על ילדם ושל הפרידה הנכפית מתוקף הגירושין בקשר היומיומי עם הילד. אורי ורינה שיתפו פעולה בפגישות עמנו ואפשרו לעצמם לעבור תהליך ארוך, קשה ומייגע, שבסופו יכלו לקבל כל אחד את מקומו וחשיבותו של ההורה השני ולהבין כי קבלה זו הינה אבן יסוד בהבנת טובתו של בנם. כל אחד מהם רצה את המשמורת והאמין ביכולתו ההורית כטובה ביותר, אך בתהליך חל ריכוך בעמדות, התאפשר משא ומתן ובסופו הגענו להמלצה שהתקבלה בשיתוף בני הזוג על משמורת משותפת. אנו רואות כי במקום זה הייתה אפשרות של גמישות ולמרות "חזקת הגיל הרך" הוסכם על המשמורת המשותפת כאלטרנטיבה הטובה ביותר מתוך הבנה למקום האב ולטובת הילד.

מדינת ישראל
משרד הרווחה והשירותים החברתיים
אגף בכיר למחקר, תכנון והכשרה
ביה"ס המרכזי להכשרת עובדים לשירותי הרווחה
ע"ש השר מיכאל חזני ז"ל

דילמת "חזקת הגיל הרך"

אחת התופעות החברתיות הבולטות ביותר בעולם המערבי משלהי המאה הקודמת ובתחילת המאה הנוכחית, היא העלייה הגדולה במקרי הגירושין. ניתן לבחון את תהליך הגירושין בחברה המערבית, ובכלל זה הישראלית, על רקע ההתפתחויות החברתיות והתרבותיות. השינויים הדרמטיים שחלו בעשורים האחרונים הן בחיי המשפחה, הן במבנה המשפחה והן ביחסי מגדר, אינם מאפשרים יותר להיצמד להגדרות מסורתיות של נשים וגברים. אנו חיים בחברה, בה מתפתחים מודלים חדשים של "משפחות חדשות" המייצגות נרטיב משפחתי אחר, מודלים אלטרנטיביים של "אמהות ונשים חדשות", המאפשרות לעצמן לפתח קריירה לצד גידול ילדיהן, ומודלים של "אבות חדשים", אשר מגלים מעורבות פעילה יותר בחיי ילדים ולוקחים חלק גדול יותר בטיפול בילדיהם.

הטענה של האבות בתהליך הגירושין - "במה היא יותר אימא משאני אבא?", המלווה את ניסיונותיהם להיאבק למען הזכות להחזיק בילדיהם ולהרחיב את הסדרי הראייה, משקפת את הפולמוס התרבותי, החברתי והאקדמי המתנהל לגבי מגדר, סטאטוס ויחסי הכוחות בין המינים בתוך החברה המאופיינת במעבר. גברים טוענים שחזקת הגיל הרך היא הצהרה חברתית הנושאת בחובה מסר שהאבהות חשובה פחות מאימהות, בזמן שבמקביל כבר שנים לא מעטות גברים מקבלים מסרים כמעט הפוכים מהנשים, אשר קוראים להם לקחת אחריות מלאה על אבהותם ולהיות שותפי אמת בגידול הילדים. לדבריהם, דווקא משבר הגירושין עשוי להביא את הגבר לחשיבה מחודשת, לשינוי דרך, לחיבור חדש לרגשותיו ולעיתים דווקא לאחר הגירושין מגלים גברים את אבהותם מחדש, ויש מקום לחשוב איך לאפשר להם זאת. לטענת ארגוני גברים, חזקת הגיל הרך, מעבר להיותה המשענת החוקית לניתוק הילדים מאביהם לאחר הגירושין, מהווה חזקה גזענית המפלה אבות על רקע מיני ויש למחוק אותה מספר החוקים. מנגד טוענים ארגוני הנשים, שביטול חזקת הגיל הרך עלול לפגוע בטובת הילד, הן בשל העלייה הצפויה בהתדיינות על משמורת של ילדים קטנים והן בשל החלשת עמדת האישה בהליך הגירושין, הגורמת גם לפגיעה בילדים עצמם. בנוסף, הם טוענים שאסור לטפל בסוגיה מחוץ להקשר הכולל ויש לקחת בחשבון את המציאות החברתית בישראל כיום, שהיא עדיין זו של העולם המסורתי הפטריארכאלי. חזקת הגיל הרך מהווה ההגנה היחידה שהמשפט הישראלי והחברה הישראלית מעניקה לאם המתגרשת. לטענתם, אם מסתכלים על הליך הגירושין כמכלול, ניתן לטעון כי חזקת הגיל הרך דווקא מפחיתה את אי השוויון ביחסי הכוח בין הגבר לאישה, שכן בעולם הפטריארכאלי הגבר הוא בעל העמדה והסמכות בהיותו "בעל המאה" וביטולה אך יגביר את אי השוויון ביניהם.

מדינת ישראל
משרד הרווחה והשירותים החברתיים
אגף בכיר למחקר, תכנון והכשרה
ביה"ס המרכזי להכשרת עובדים לשירותי הרווחה
ע"ש השר מיכאל חזני ז"ל

תאור מקרה ב

אורי ורינה אינם הזוג היחיד המייצג את הדילמה של "חזקת הגיל הרך". נביא דוגמא נוספת: דלית וקובי הינם זוג בהליכי גירושין מזה זמן רב, הורים לגיל ורונה בני שלוש וחצי וחמש. קובי - פסיכולוג במקצועו, ודלית - עוסקת בתחום הטיפול האלטרנטיבי, מתגוררים במושב במרכז הארץ בבית צמוד קרקע ורחב ידיים. הם נשואים מזה כשמונה שנים, מתארים אהבה גדולה בתחילת הקשר שהלכה ודעכה עם הולדת הילדים בזה אחר זה. התגלעו סכסוכים סביב נושאי חינוך וחלוקת תפקידים בבית. קובי, בהיותו עצמאי, תכנן את זמנו על פי צורכי הילדים והיה זמין לצורכיהם. דלית עבדה במסגרת ציבורית בשעות מפוצלות ובנוסף - השלימה לימודים באוניברסיטה.

שניהם הורים מיטיבים לילדיהם, קשורים מאוד לילדים, אכפתיים ומעורבים מאוד בכל הקשור אליהם. יחד עם זאת, זמינותו של האב גרמה לכך שהוא הפך להיות הדמות הדומיננטית בכל הקשור לילדים: ברוב המקרים, הוא החזיר את הילדים מהגנים והיה בקשר רצוף עם הגנות, הוא לקח אותם לרופא וכדומה. עם הסלמת הסכסוך, נעשו ניסיונות לפנות לטיפול זוגי ומשאלה כשלו - החליטו בני הזוג להיפרד. בני הזוג פנו למגשר, הצליחו להתמודד עם חילוקי הדעות הכספיים שהיו ביניהם, אך שאלות המשמורת והסדרי הראייה נותרו במחלוקת.

האב ראה זאת כמובן מאליו להמשיך ולטפל בילדים כפי שנהג עד כה. האם התנגדה בכל תוקף, הפסיקה את לימודיה ודרשה לקבל את הילדים לחזקתה על פי החוק. הזוג הגיע לפקידת הסעד לאחר הפניה מבית המשפט לקבלת תסקיר הנותן חוות דעת והמלצות. הזוג היה מאוד סוער, כל אחד התבצר בעמדתו והיה משוכנע בצדקתו. בתהליך ערכנו מפגשים רבים עם בני הזוג והכרנו את הילדים.

נערכו שיחות רבות על משמעות הסכסוך והמלחמה בין ההורים לגבי הילדים, עד שלבסוף קבל האב החלטה קשה כי לטובת ילדיו הוא הסכים למשמורת האם, למרות שידע כי בפועל ימשיך להיות המטפל העיקרי. האב הנו דוגמא ליכולת לראות את טובת ילדיו, לוותר למענם, לדאוג לבריאותם הנפשית כפי שעשתה האם ב"משפט שלמה" ובכך נתנה חיים לבנה. האם, גם היא דוגמא ליכולת לשנות סגנון הורות ולהסתגל למציאות אחרת, שמצריכה התנהלות הורית שונה.

האב נאלץ לוותר בגלל החוק, אך האם נעשה לו עוול? לילדיו? ... ישנן תיאוריות פסיכולוגיות שמצדדות בכך שדמות האם היא הדמות החשובה, אחרות המדגישות את חשיבות האב ונוספות הטוענות כי חשובה לילד דמות הורית אחת מיטיבה, ללא קשר אם זו דמות האב או האם.

מדינת ישראל
משרד הרווחה והשירותים החברתיים
אגף בכיר למחקר, תכנון והכשרה
ביה"ס המרכזי להכשרת עובדים לשירותי הרווחה
ע"ש השר מיכאל חזני ז"ל

גישות שונות המתייחסות לחשיבות הקשר הראשוני בחיי הילד

במשך רוב שנות המאה ה-20 שלטה הגישה הטוענת כי האמהות היא אינסטינקטואלית וכי האם היא הדמות המטפלת הטובה ביותר עבור ילדיה. עד לשנות ה-50 של המאה ה-20 התרכזו רוב התיאורטיקנים בקשר אם-ילד וראו בקשר זה מוטיב ראשוני ומרכזי בהתפתחות האישיות. הם הושפעו ברובם מהגישה הפסיכואנליטית, אשר הדגישה את מרכזיותה של האם עד השלב האדיפלי. תיאוריית יחסי אובייקט מדגישה את חשיבות יחסי הגומלין המוקדמים של התינוק עם דמות משמעותית, כשעמדת המוצא היא שהאם היא האובייקט המרכזי, היינו - היחידה הבסיסית הראשונית של הילד היא "אם-ילד".

לדברי וויניקוט (1978) למשל, הקשר של האם עם התינוק בנוי על יכולתה לאמפתיה, לצפייה מראש של צרכי הילד ועל עיתוי מותאם לצרכיו.

גם בולבי (1969), בתיאוריית ההתקשרות, מניח כי התקשרות בטוחה מושגת באמצעות אם קשובה וזמינה לצרכים ומסרים שהילד משדר לה.

לאחרונה החלו חוקרים שונים להתייחס לדמות האב ותרומתו להתפתחות הילד מיום היוולדו בצורה שונה, ומדגישים את יחידת ההורים המורכבת מאם ואב כבעלת משקל ומשמעות. Emersin & Shaffer (1988), מניחים כי אין העדפה בין האב והאם, כאשר יתר התנאים שווים. המרכיב העיקרי לדעתם הוא ההשקעה של המטפל. התינוק יתקשר אל אביו בחודשים הראשונים לחייו באותה מידה כמו אל האם אם האב יגיב, יענה, יתייחס, יספק את צרכי הילד.

במחקרו של רטר (Rutter, 1974) נטען כי החל מהילדות המוקדמת, לילד יכול להיות יותר מ"הורה פסיכולוגי" אחד. יתרה מזאת, רוטר טען, כי אופייני לילדים בגיל הרך, ומעבר לגיל זה, שיהיו להם "זיקות מרובות" (multiple attachments) - להורים, סבים, אחים, חברי משפחה מורחבת ומטפלים אחרים, כאשר החשוב הוא האמיתיות והקביעות שבטיפול בילד. זיקות אלה חשובות לילד לפיתוח זהות מינית, ליצירת מודל משפחתי וקשרים בין-דוריים (Wallerstein & Kelly, 1976). גם שגיא ושרון (1983) מציינים כי אמנם בחיי היומיום משקיעים אבות בדרך כלל הרבה פחות בטיפול הישיר בילדיהם, אך אין בסיס אמפירי לדעה כי אמהות ניחנות ביכולת בסיסית טובה יותר להענקת חום לילדיהם. הם טוענים כי הנורמות החברתיות ולא תכונות פנימיות הן הגורם לשוני המרכזי בין תפקידי האם והאב. Lamb (1977, אצל לוי-שיף, 1986) בדק את היווצרות ההתקשרות לאב ומצא כי ילדים בגיל הרך יוצרים התקשרות דומה גם עם האב.

מדינת ישראל
משרד הרווחה והשירותים החברתיים
אגף בכיר למחקר, תכנון והכשרה
ביה"ס המרכזי להכשרת עובדים לשירותי הרווחה
ע"ש השר מיכאל חזני ז"ל

Grosman & Grosman (1991) מצאו במחקר אורך, שנערך בגרמניה, כי ילדים עם דפוסי התקשרות בטוחים עם שני ההורים קיבלו את הציונים הגבוהים ביותר בנוגע לניבוי כשרות חברתית. לדבריהם, אין לראות את ההתקשרות כמבנה של אינטראקציה בשניים, אם-ילד, אלא לבחון זאת כאינטראקציה רב ממדית, הכוללת נוכחות של אב.

עקרון טובת הילד

עקרון העל המדריך את בית המשפט בנושא קביעת הזכות למשמורת הוא עקרון טובת הילד. כלליותו של עקרון טובת הילד וריבוי תכניו ומרכיביו מותיר סימני שאלה בדבר מודל קבלת ההחלטות הראוי בסיכסוכי משמורת. לעולם יעמיד שופט נגד עיניו את טובתו של הילד עליו נסוב הדיון. טובת הילד הינו מושג מורכב ביותר, הכולל שיקולים בדבר מסוגלות ההורים לטפל בילד ותנאי החיים הצפויים לילד מבחינה כלכלית, רגשית, תרבותית, דתית וכדומה. טובתו של הילד פורשה כזכותו של הילד לבית אוהב ויציב, המאפשר אחזקתו, חינוכו, וקשר מתמשך עם ההורה שאינו בעל המשמורת בילד. (מורן ש. 2002)

ומה קורה כששני ההורים מסוגלים להעניק לילד בית כזה? האם גם אז "חזקת הגיל הרך" תופסת? אחת ההצעות המבטיחות היא חוק ההורות המשותפת שנועדה להחיל מבנה חדש על יחסי הורים וילדים בחברה הישראלית ולעודד הורות משותפת. חוק ההורות מבוסס על שני עיקרים: עקרון האחריות ההורית, כפי שבדקה והמליצה וועדת רוטלוי, ועקרון ההורות המשותפת אשר הותאם למציאות הישראלית. החוק המוצע יקבע מהי טובת הילד, עניין שעד כה הינו עמום ונתון בויכוח. כמו-כן יקבע החוק כלים לחלוקת האחריות ההורית במקרה של גירושי ההורים. פונקציה חדשה שמוגדרת בהצעת החוק היא המתאם, שתפקידו להדריך את בני הזוג, לגשר ולהנחות אותם להסכמה לפני הדיון המשפטי (ואף במקומו), ולהבטיח את ביצוע ההחלטות לאחר הדיון המשפטי. במוקד התפיסה שמנחה את המתאם עומדת טובת הילד וזכויותיו, ולא אינטרסים כאלה ואחרים של ההורים

כלי מרכזי בתהליך הזה הוא תוכנית הורית, מסמך המפרט את הדרך בה ההורים מחלקים ביניהם את האחריות ההורית. היא מאפשרת לשני ההורים לגבש ביחד פתרונות והסדרים, ולאחר מכן לקיים את שגרת חיי הילד בצורה יציבה ותוך שיתוף פעולה ביניהם. תוכנית הורית מפרטת את ההסכמה בין ההורים על חלוקת האחריות ביניהם על כל היבטיה: החל משגרת היום יום של הילד ועד חלוקת אחריות כלכלית, אחריות טיפולית, אחריות חינוכית וכדומה. אין מדובר בהכרח בחלוקה שווה. בכל תחום עשויה להיות חלוקה באופן שונה של האחריות, ובלבד שאין תחלק ולא תוטל כולה על אחד ההורים בלבד.

בתחילה נעשה מאמץ להגיע לתוכנית הורית מוסכמת בין שני ההורים, אך אם זה נכשל מועברת המשימה לבית המשפט שמונחה לשלב בין שתי תוכניות ההורות שמגישים לו שני ההורים.

מדינת ישראל
משרד הרווחה והשירותים החברתיים
אגף בכיר למחקר, תכנון והכשרה
ביה"ס המרכזי להכשרת עובדים לשירותי הרווחה
ע"ש השר מיכאל חזני ז"ל

בהחלטתו בית המשפט ייתן משקל יתר לתוכנית הורית, המשתפת יותר את ההורה האחר. כך יוצא, שגם במצבי קונפליקט גבוה בין ההורים, השאלה העיקרית הנשאלת היא איך מתחלקת האחריות ההורית בין שני ההורים, ולא איזה הורה עדיף. ההנחה היא שאין מנצח ואין מפסיד בסוף הדיון ולכן מלכתחילה אין מוטיבציה במאבקים מיותרים. (שנפלד 2007.0)

סיכום

מניסיונו רב השנים בעבודתנו כפקידות סעד לסדרי דין, אנו רואות כי הנפגעים הראשונים והעיקריים מפירוד ופירוק התא המשפחתי הם הילדים. עולמם של הילדים מעורער וחרב עוד קודם לפירוד בפועל. הילדים הם צופים אילמים, בדרך כלל, במשך זמן רב, במתחים הקשים שבין ההורים, קורבנות להסתה, גם אם זו איננה מכוונת, מצד כל אחד מההורים, כשלכל הורה טענות ותלונות כרימון כלפי משנהו. הילדים משולים לאותה ספינה טרופה בלב ים גועש המייחלים כבר להגיע לחוף מבטחים. ולאיזה חוף מבטחים אנחנו משלחים אותם?

באמצעות חזקת הגיל הרך, המחוקק ביקש להקנות יציבות כלשהי בעולמו המעורער של הילד. ילד בעת השבר זקוק יותר מכל לשני הוריו. ילד זקוק לידיעה שאיש מהוריו לא נטש אותו. ששני ההורים אחראים כלפיו באותה המידה במובן האקטיבי, שותפים בחיי היום-יום מבטיחים כאחד יציבות בחיי עולמו של הילד. הטענה הנשמעת היא כמובן כי ברוב רובם של משקי הבית האם היא הדומיננטית יותר בחיי הילדים. האב הוא עדיין המפרנס העיקרי, ואילו האם היא זו שנמצאת יותר עם הילדים ומעורבת יותר בחיי המעש שלהם. האב, גם אם אינו אקטיבי בחיי היום-יום - הוא עדיין דמות משמעותית בחיי הילד, חלק אינטגרלי ממציות חייו ומעולמו הפנימי.

חשוב לנו לציין כי פירוד בין בני הורים לא חייב להיות בהכרח הרסני לילדים, הוא עשוי להקנות שקט ויציבות בעולמם של הילדים החווים טלטלות ומשברי נאמנות במהלך החיים בתא משפחתי טעון. פירוד אין משמעותו בהכרח אובדן אב או אם. נהפוך הוא, דווקא אחרי פירוד או גירושין לעתים מגלים האבות את מסוגלותם ההורית.

המושג טובת הילד הוא עמום ונרחב, אבל מוסכם על דעת הכול שטובתם של ילדים היא שיובטח קשר תקין ורציף שלהם עם שני הוריהם, כשכל אחד מההורים תורם את תרומתו המרבית להתפתחות התקינה של הילד. אם כך בחיים משותפים - על אחת כמה וכמה בתהליך של פירוד או גירושין. העמדה שהצגנו כאן היא עמדה אישית ואיננה תמיד העמדה המקובלת בבתי המשפט לענייני משפחה ובקרב אנשי המקצוע בכלל.

מדינת ישראל
משרד הרווחה והשירותים החברתיים
אגף בכיר למחקר, תכנון והכשרה
ביה"ס המרכזי להכשרת עובדים לשירותי הרווחה
ע"ש השר מיכאל חזני ז"ל

אנו בדעה ש"חזקת הגיל הרך", כתפיסת עולם וכברירת מחדל, לפיה טובת ילדים בגיל הרך להימצא דווקא במשמורת אמם, איננה צודקת ואיננה משקפת בהכרח את טובתם של ילדים: להבנתנו, חזקת הגיל הרך היא שרירותית והיא פוגעת בטובתם של ילדים, דווקא בעת שמתערער עולמם. אי אפשר לקבוע מסמרות כשמדובר בבני אדם בכלל ובילדים בפרט. הפתרון הנכון הוא לבחון כל מקרה ומקרה לגופו, כל תא משפחתי על פי נהגיו וצרכיו.

ביבליוגרפיה

ד"ר רחל לוי-שיף, ר. אבהות בגיל הרך. **הרבעון הישראלי לפסיכולוגיה מס. 4, מאי 1986 עמ' 14-17** שם הזכירה את LAMB (1977).

מורן ש., עו"ד (2002). חזקת הגיל הרך. הוגש לוועדת המשנה בנושא הילד ומשפחתו. הוועדה לבחינת עקרונות יסוד בתחום הילד והמשפט ויישומם בחקיקה. מרץ 2002.

שגיא, א.ושרון, ד. **תפקידו של הגבר במשפחה שינוי בזווית הראייה והשלכותיו**. חברה ורווחה ה (1) 14-3 1983.

שנפלד, ס. (2007). חזקת הגיל הרך והשפעתה על קביעת משמורת וסדרי ראייה ועל הקשר של האבות עם ילדיהם לאחר גירושין – האם הגיעה העת לבטל חזקה זו? עבודת סיכום לתואר מוסמך, אוניברסיטת תל-אביב, תל-אביב.

Wallerstein. J.S. & Kelly, J. (1976). The effect of parental divorce: Experience of the child in later latency. *American Journal of Orthopsychiatry*, 46, 256-269.

Rutter, M. (1974). *The quality of mothering: Maternal deprivation reassessed*. England:

Bowlby, J. (1969). *Attachment and loss*. New York: Basic Book

Winnicott, D. (1978). *Through pediatrics to psychoanalysis*. London Hogart Press

